

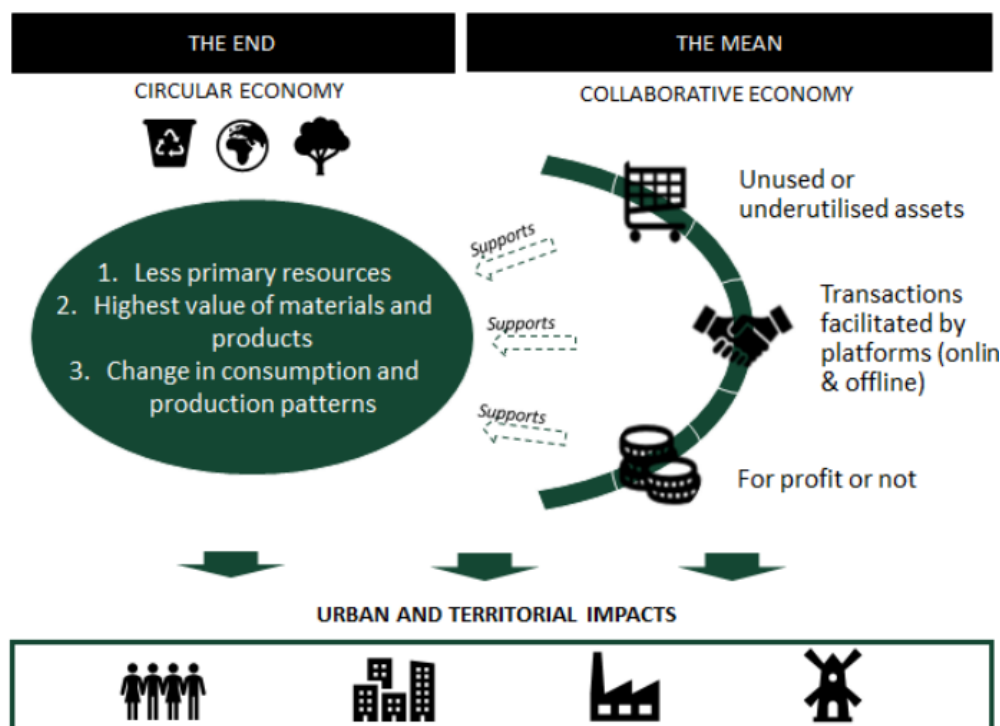
AUTEURS

- × Lucas Porsch, Lison Rabuel, Magdalena Klebba, Neja Bergant, Francesco Romano, VVA Brussels (België)
- × Harmen van Sprang, Mattia Marini, shareNL (Nederland)
- × Roland Gaugitsch, ÖIR GmbH (Oostenrijk)

DOELSTELLING

De circulaire economie is een economisch model waarbij producten zodanig worden ontworpen dat ze aan het einde van hun levenscyclus kunnen worden hergebruikt, gerecycled of gerepareerd. Dit kan lokale en regionale overheden helpen om de duurzaamheidsuitdagingen aan te gaan. Tegelijk kan het concept van de collaboratieve economie een nuttig instrument zijn om de overgang naar de circulaire economie te bevorderen (figuur 1). Dit is namelijk een manier waarop mensen en bedrijven zich organiseren en nieuwe, winstgevende bedrijfsmodellen creëren om bestaande producten/activa te delen in plaats van nieuwe aan te schaffen.

Figuur 1: het concept stedelijke circulaire samenwerkingseconomie

Source: VVA.

Wereldwijd ontstaan initiatieven met een sterke lokale dimensie die de circulaire en de collaboratieve economie samenbrengen: van het delen van auto's, voorwerpen en ruimte, tot energie- en voedselcoöperaties of door de gemeenschap ondersteunde landbouw. De effecten die stedelijke circulaire samenwerkingseconomie (UCCE) initiatieven hebben zijn niet altijd eenvoudig te meten¹, terwijl UCCE meer en meer wel een aanzienlijk aandeel krijgt in de reguliere economie. Daarom is het nodig om lokale en regionale overheden te voorzien van kennis die deze initiatieven helpen te herkennen, te ondersteunen en verder te ontwikkelen. Op deze manier kunnen zij, door middel van het gericht toepassen van circulaire beleidsopties en plaatsgebonden strategieën, bijdragen aan het aanpakken van duurzaamheidsuitdagingen. Op die manier ontstaat een gemeenschappelijk begrip van de stedelijke circulaire samenwerkingseconomie. Om daaraan bij te dragen focust deze studie op zes casestudies, waaronder vier steden (Porto, Maribor, Den Haag en Prato), één regio (Vlaanderen) en één land (Griekeland).

Concreet tracht deze studie antwoord te bieden op vier vragen:

- Welke positieve economische, milieu en sociale effecten kunnen gerealiseerd worden door UCCE-initiatieven en welke factoren dragen hiertoe bij?
- Hoe kan de collaboratieve economie bijdragen aan de circulaire economie?
- Hoe kunnen UCCE-initiatieven geïdentificeerd worden, teneinde een oplossing te bieden voor duurzaamheidsvraagstukken en
- Hoe kan men deze ondersteunen met de juiste middelen?

1 Tot nu toe worden daarvoor vaak nog de reguliere parameters gebruikt; zoals bijvoorbeeld de indicatoren om meer conventionele activiteiten te meten.

BELANGRIJKSTE CONCLUSIES

Binnen Europa kunnen UCCE-initiatieven met verschillende focus onderscheiden worden. Terwijl sommige initiatieven een sterke focus en impact hebben op het hergebruik van hulpbronnen (bv. initiatieven voor afvalinzameling of initiatieven voor hernieuwbare energie), zijn andere initiatieven vooral gericht op sociale doelstellingen, maar kunnen ze toch belangrijke milieugevolgen hebben (bv. stadstuinen of herstellingscafés). Daarnaast hangen de effecten ook af van de omstandigheden. Zo kan autodelen in bepaalde gevallen het openbaarvervoer gebruik verminderen en zo de milieubelasting verhogen, maar kan het in andere gevallen ook gunstige effecten hebben als daardoor het autobezit en het gebruik van de auto wordt gereduceerd. Soms snijdt het mes zelfs aan twee kanten.

Hieruit blijkt hoe belangrijk het is de impactketen van de initiatieven te begrijpen. Een andere belangrijke bevinding uit het rapport is dat de effecten van UCCE-initiatieven qua aard niet veel verschillen van die van collaboratieve economie-initiatieven in het algemeen. Het verschil is dat UCCE-initiatieven vaak kleinschaliger zijn en eerder een non-profit karakter hebben. Hierdoor kunnen grotere effecten alleen worden bereikt door een vermenigvuldiging van het aantal UCCE-initiatieven – en niet noodzakelijk door de initiatieven qua omvang op te schalen. Dit contrasteert met collaboratieve economie-initiatieven die commerciëler ingesteld zijn en zo via het opschalen een groter effecten kunnen beogen.

Uitdagingen zoals economische groei, het voorkomen van sociale uitsluiting (veroorzaakt door bijvoorbeeld stijgende woningprijzen), klimaatverandering, (sub)urbanisatie (bv. met als gevolg toenemend verkeer) en demografische veranderingen (bv. vergrijzing en migratie) stimuleren het voorkomen van een stedelijke circulaire samenwerkingseconomie. Wanneer steden en regio's met deze territoriale uitdagingen worden geconfronteerd, blijkt de kans groot dat zij beleidsdoelstellingen ontwikkelen die nauw verband houden met duurzaamheidsdoelstellingen en die zo steun geven aan UCCE-initiatieven.

Andere factoren die de opkomst van UCCE-initiatieven bevorderen, zijn het innovatieniveau, de ondernemingszin van de gemeenschap en het algemene niveau van toegang tot financieringsmiddelen. Ondernemingszin bevordert het opschalen van initiatieven, wat vervolgens weer investeringen aantrekt, dikwijls afkomstig van de publieke sector. De tussenkomst van de publieke sector blijkt essentieel in het ontwikkelen van initiatieven, vooral in de initiële fases. Verder biedt de aanwezigheid van fora en netwerken rond de circulaire en collaboratieve economie structuur waar belanghebbenden van elkaar kunnen leren, door hun ervaringen te delen en beste praktijken uit te wisselen. Tot slot is ook gebleken dat een sterke aanwezigheid van culturele verenigingen of netwerken rond sociale economie (zoals burgerbewegingen en vzw's) een gunstig effect heeft op de invoering van UCCE-initiatieven, want daarin staat op maat gemaakte (met oog op de burger) en duurzame ontwikkeling vaak centraal.

ALGEMENE AANBEVELINGEN

Om regio's en steden te helpen ervoor te zorgen dat stedelijke samenwerkingseconomie-initiatieven bijdragen aan de doelstellingen van de circulaire economie, is een reeks beleidsaanbevelingen ontwikkeld rond drie centrale thema's:

1. Betere kennis:

- × Het duidelijk definiëren van lokale beleidsdoelstellingen, aan de hand van bijvoorbeeld een SWOT-analyse. Deze dienen idealiter in lijn gesteld te worden met lokale, regionale of mondiale duurzaamheidsuitdagingen. Beleidsdoelstellingen kunnen gaan over het optimaal gebruik van hulpbronnen, afvalbeheer, energietransitie, armoedebestrijding, sociale inclusie, innovatie en ondernemerschap, levenskwaliteit, etc.
- × Het identificeren van mechanismen, methoden of hefboomen die initiatieven in staat kunnen stellen deze beleidsdoelstellingen te realiseren.
- × Inzicht verwerven in bestaande initiatieven, in het bijzonder in relatie tot de omgeving waarin zij opereren, welke impact zij hebben en welke beleidsdoelstellingen hiermee verwezenlijkt kunnen worden.
- × Beslissen op welke reeds bestaande initiatieven er wordt ingezet of welke initiatieven er nog missen.
- × Het opstellen van een monitorings- of opvolgsysteem voor circulaire economie initiatieven op lokale of regionale schaal.

2. Betere regelgeving:

- × Het opstellen van een geïnstitutionaliseerd kader die het ontstaan en de doorgroei van UCCE-initiatieven faciliteert. Hier is bijzondere aandacht nodig voor initiatieven en activiteiten met een non-profit karakter.
- × Ruimte geven aan experimenten dienaangaande via proefprojecten, incubators en innovatielaboratoria.
- × Het voorzien in administratieve ondersteuning voor (vaak kleinere en opstartende) initiatieven; bijvoorbeeld via een 'beginnersgids' met beste aanpakken of een aanspreekpunt voor informatie en problemen.

3. Betere financiering:

- × Eens de relevante initiatieven geïdentificeerd zijn kan er voor elk initiatief gekeken worden wat de financieringsnood is op zowel kort als lang termijn en hoe lokale financiering te combineren met nationale en Europese middelen. Dit moet vergezeld gaan van een gedetailleerd opvolgplan.
- × Het inzetten op het aantrekken van private financiering via bijvoorbeeld crowd funding. De rol van lokale overheden bevindt zich in het verschaffen van begeleiding en advies aan beginnende initiatieven over hoe private financiering aan te trekken.

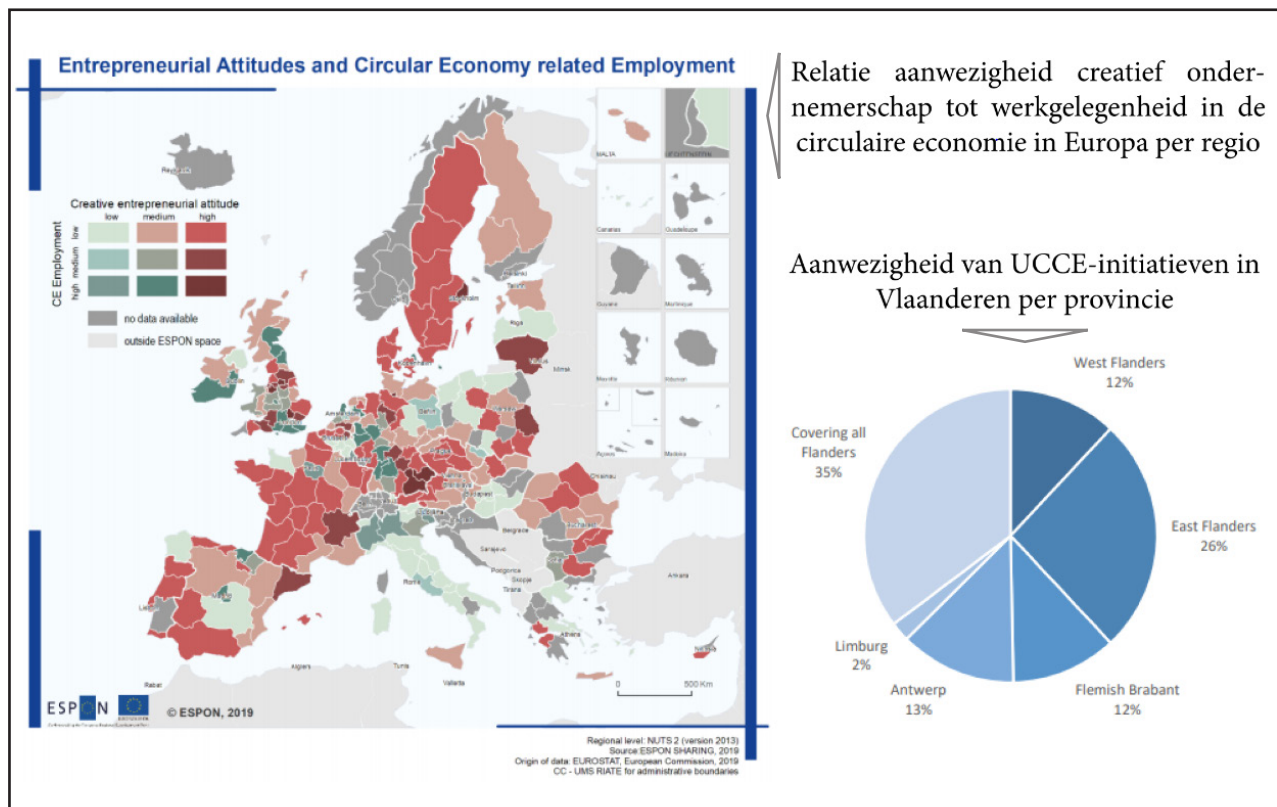
- × Lokale overheden kunnen inzetten op het ontwikkelen van initiatieven aan de hand van (groene) overheidsaanbestedingen. Door publiek-private samenwerkingen kunnen de vooropgestelde beleidsdoelstellingen efficiënter gerealiseerd worden.
- × Het inzetten op andere (niet-financiële) steunmiddelen zoals het beschikbaar stellen van leegstaande gebouwen, ruimtes verhuren aan toegankelijke prijzen, etc.

Deze beleidsaanbevelingen staan in de studie samengevat in een [praktische gids](#), die regionale en lokale beleidsmakers informeert over hoe zij op hun grondgebied gebruik kunnen maken van de initiatieven op het gebied van de circulaire samenwerkingseconomie.

CONCLUSIES VOOR VLAANDEREN

Vlaanderen vormde in de studie ook effectief een case-regio, waarbij de algemene boven vermelde doelen concreter in de regio zijn getoetst. Ter kadering daarvan is onderstaande kaart wellicht de meest representatieve uit de studie.

Figuur 2: UCCE in Europa en Vlaanderen

Deze kaart geeft de relatie weer tussen ondernemingszin en tewerkstelling in de circulaire economie. Voor de weergave van het eerste aspect (ondernemingszin) is het [regionale innovatiescorebord](#) gebruikt; een samengestelde index die verschillende indicatoren combineert en een beeld geeft van de aanwezige creativiteit en de bereidheid om nieuwe dingen te proberen in de circulaire economie, gekruist met een positieve mentaliteit ten aanzien van innovatie, etc. Het tweede aspect (tewerkstelling in de circulaire economie), werd berekend vanuit het [ESPON CIRCTER-project](#), die zich effectief richtte op de territoriale impact van de circulaire economie. Hieruit blijkt dat België in vergelijking met ander EU landen een lage tewerkstelling heeft in de circulaire economie. Maar dit ligt iets anders wat betreft de ondernemingszin. In Vlaanderen is die ondernemingszin meer aanwezig dan bijvoorbeeld in Wallonië en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Daarmee lijkt het er op dat in Vlaanderen de kansen voor

circulaire economie nog niet volledig zijn benut. Dit is minder het geval in Oost-Vlaanderen (de provincie met het grootste aantal UCCE-initiatieven), maar des te meer in Limburg (de provincie met de laagste aantal).

Vlaanderen heeft echter al wel een reeks acties ondernomen richting de bevordering van de circulaire economie. In 2017 richtte de Vlaamse regering een publiek-privaat orgaan op, [Vlaanderen Circulair](#), als facilitator van de territoriale transitie naar de circulaire economie. Sinds meer dan twee jaar bevordert Vlaanderen Circulair (1) het op elkaar afstemmen en met elkaar verbinden van verschillende beleidsonderwerpen die relevant zijn voor de circulaire economie-agenda; (2) het creëren van een kennisdatabank en het bevorderen van kennisdeling tussen verschillende stakeholders; (3) het ondersteunen van circulaire economie-initiatieven; en (4) het vormen van een netwerkknoppunt tussen verschillende stakeholders. Daarmee komt dit initiatief al zeer dicht bij de voornoemde beleidsaanbevelingen. Dit kan mogelijks verder versterkt worden met de algemene aandachtspunten en met kennis opgedaan met de data uit de casestudie.

Daarnaast ondersteunt het Vlaanderen actief Green Deals die de partnerschap tussen verschillende organisaties bevorderen en duurzamere en circulaire alternatieven voor de bestaande praktijken promoten, zoals [Green Deal Circulair Aankopen](#), [Green Deal Circulair Bouwen](#) en [Green Deal Gedeelde Mobiliteit](#). Niettemin is uit de studie gebleken dat in Vlaanderen steden de meest gunstige omgevingen zijn voor de ontwikkeling van UCCE-initiatieven. Enkele Vlaamse stadsbesturen richtten reeds uitgebreide netwerkplatformen op voor deze nieuwe economische modellen, zoals [Commons Transitie Plan](#), [Stadslab2050](#) en [Leuven2030](#). Deze platformen creëerde een gunstig klimaat dat tot uiting komt in een zeer groot aantal initiatieven op hun respectievelijk grondgebied. Het kleinstedelijk en buitengebied blijft daarbij wat achter.

Uit de interviews die in het kader van deze studie zijn gehouden, is voorts gebleken dat vooral ook in Vlaanderen sommige van deze acties in relatie tot circulaire en op samenwerking gerichte economie worden belemmerd door beslissingen op andere beleidsdomeinen (zoals bv. het fiscaal beleid voor bedrijfsauto's en investeringen in grote winkelketens en –centra). Die belemmeringen zouden verholpen moeten worden om collaboratieve en circulaire economie echt in Vlaanderen te laten groeien. Daarnaast blijkt uit de studie dat het delen van stedelijke buitenruimte – zoals gemeenschapstuinen en hergebruik van parkeerruimte – het minst representatieve domein is. Meer aandacht hiervoor wordt in de studie aanbevolen. Hetzelfde geldt voor de oudere bevolkingsgroepen en de lagere inkomensgroepen en -buurten.² Tot slot blijkt dat veel UCCE-initiatieven in Vlaanderen een groot potentieel hebben om door te groeien, maar dat dit vaak ook bemoeilijkt wordt door miscommunicatie, te kort aan opvolging en een complex regulatief en administratief kader.

2 Het onderzoek concludeert dat de meeste gebruikers van UCCE-initiatieven in Vlaanderen tussen de 25 en 50 jaar oud en hoogopgeleid zijn.

BELEIDSAANBEVELINGEN VOOR VLAANDEREN

De beleidsaanbevelingen voor de Vlaamse overheid en Vlaamse gemeentes geformuleerd in deze studie zijn gebaseerd op de algemene beleidsaanbevelingen en deze geconcretiseerde casestudie. Ze kunnen worden geraadpleegd in de [praktische gids](#). Hier worden ter besluit enkele specifieke zaken opgelicht:

1. Betere kennis:
 - × Inzetten op communicatiecampagnes, sociale media, workshops in buurthuizen, etc. om zo toegankelijkheid m.b.t. verschillende bevolkingsgroepen tot UCCE-initiatieven te vergroten.

- × Grotere overheidsparticipatie in UCCE-initiatieven om het vertrouwen onder de burger te doen toenemen en bekendheid te verspreiden; een goed voorbeeld doet bredere volgen.
- × Het beïnvloeden van het consumptiegedrag door het publiek bewust te maken van de reële impact van de productieketen van aangekochte producten. Dit kan aan de hand van communicatiecampagnes, sociale media, etc.

2. Betere regelgeving:

- × Aangezien gedeelde mobiliteitsinitiatieven van groot belang zijn in Vlaanderen zou de Vlaamse overheid een gemeenschappelijk regionaal vergunningskader voor gedeelde mobiliteit kunnen uitwerken. Dit vergunningskader zou bijvoorbeeld toegepast kunnen worden op het beschikbaar stellen van gereserveerder parkeerruimte in overbelaste deelgebieden.
- × Het Belgisch initiatief [BE.Impact](#), dat ondersteuning biedt aan sociale ondernemers door hen informatie aan te bieden en eventueel door te verwijzen naar specialisten, zou meer bekendheid kunnen gegeven worden. Dit kan bijvoorbeeld gedaan worden door startende ondernemers in te lichten over deze mogelijkheid via infobrochures, sociale media, etc.
- × Vlaanderen Circulair zou meer gepromoot kunnen worden als voorbeeld voor andere regio's in Europa als een organisatie met een transversaal karakter voor de bevordering en uitvoering van een beleid inzake circulaire en collaboratieve economie. Vlaanderen Circulair zet namelijk goed in op netwerkcreatie, experimenteerruimte, kennis uitwisseling, innovatie, en het toepassen van goede praktijken en kennis.

3. Betere financiering:

- × Lokale overheden zouden het gebruik van ruimte voor UCCE-initiatieven verder kunnen vergemakkelijken. Op die manier trekken de gemeenten enerzijds de initiatieven naar hun grondgebied en bevorderen zij anderzijds het gebruik van deze initiatieven onder hun inwoners³.
- × De Vlaamse overheid zou ook financieringsinstellingen (zoals banken en verzekeringsmaatschappijen) ertoe kunnen aanzetten om alternatieve bedrijfsmodellen met een hoog circulair karakter, maar ook risicogehalte te financieren of hen de nodige waarborgen kunnen bieden in geval van faillissement. Dit kan bijvoorbeeld met garantstellingsfondsen.
- × Het inzetten op privéfinanciering kan als aanzet dienen voor beginnende initiatieven. Zo is er het voorbeeld van het Belgisch investeringsplatform [LITA.co](#) dat klanten aanzet te investeren in ondernemingen met een positieve sociale en ecologische impact.

³ Hier wordt het voorbeeld van de stad Gent genoemd, waar de gemeente het lidgeld van gedeelde mobiliteit terugbetaalt en parkeergelegenheid gratis ter beschikking stelt.